

האקדמיה טובעת וקברניטיה ישנים

מאמר דעה מאת פרופ' גבי וימן שנתפרסם העתון הארץ ביום

26.5.16

בקרוב תסתיים שנת הלימודים האקדמית. תהיה זו עוד שנה עצובה לאקדמיה הישראלית המתדרדרת, שנה נוספת במסע השקיעה של האוניברסיטאות, שהיו פעם מקור להישגים מדעיים מרשימים, הכרה בינלאומית וגאווה לאומית. לא עוד: ספינות הדגל של המדע הישראלי, אוניברסיטאות המחקר, עושות דרכן למצולות, בעקביות ובהתמדה בעוד קברניטיהן חסרי הישע שותקים שתיקה עצובה. מחשכת המצולות כבר לא יקומו זוכי פרסי נובל או מדענים בעלי שם. גם המכללות הרבות (מדי) לא יעמידו מדענים מובילים, בין השאר בגלל מצוקתן, איכות הסגל שלהן ודרישות ההוראה המוגברות מהן, על חשבון המחקר. מספר גורמים חברו לשקיעה. ראשית, עליית עשרות מכללות, חלקן ברמה אקדמית נמוכה, שמשכו סטודנטים ומשאבים. יש כיום בישראל כ-65 מכללות אקדמיות, ובהן מתרכזים רוב הסטודנטים. לפי נתוני הלמ"ס ל-2016, 32.2 אלף מועמדים בלבד נרשמו לאוניברסיטאות, לעומת 41.9 אלף למכללות.

היו מי שראו הישג בפתירת ההשכלה הגבוהה לכל דורש, אך יש לזכור שרמת הסטודנטים במכללות נמוכה יותר: קיים פער משמעותי בין האוניברסיטאות למכללות האקדמיות בממוצעי הציונים הפסיכומטריים — 617.4 לעומת 531.4 נקודות, לטובת האוניברסיטאות. יתר על כן, רוב המכללות מתמקדות כאמור בהוראה, ואינן מצוידות במשאבי מחקר ובשירותי מחקר למדענים. הפירון האקדמי של המכללות אכן גדל מבחינת מספר הסטודנטים (לא איכותם), אך הישגיהן המדעיים (מחקרים, מענקים, פרסים, פרסומים) נופלים בהרבה מאלה של האוניברסיטאות. למרבה הצער, חלק מהמכללות נהפכו לפס ייצור של תעודות ותארים. אמנם יש בהן כאלה המקפידות על מצוינות אקדמית, אך לרבות רקורד מפוקפק. מכה נוספת שניחתה על האקדמיה הישראלית היא רצף של גזירות כלכליות. לא די בכך שהאוניברסיטאות מאבדות סטודנטים ואת שכר הלימוד שלהם, הן גם סובלות מסדרה מתמשכת של קיצוצים תקציביים של משרד האוצר. אך גרועה מכל היא הפצצה המתקתקת של הגירעון הגדל: הגירעון האקטוארי של האוניברסיטאות תפח בשנים האחרונות לכ-30 מיליארד שקל (נתוני 2015). גירעון זה נובע בעיקר מחובות האוניברסיטאות לתשלומי פנסיה תקציבית. המחויבות לפנסיה גדלה עקב עלייה בתוחלת החיים, ריבוי פורשים בשל הזדקנות הסגל והריבית הנמוכה במשק. האוניברסיטה העברית נמצאת במצב החמור ביותר. הגירעון האקטוארי שלה מוערך בכ-13 מיליארד שקל. היא משלמת יותר מ-600 מיליון שקל בשנה לפנסיות, שהן כ-30% מהוצאותיה השוטפות. עול הפנסיות רק יכבד בעתיד ויעמיק את המשבר הכספי של האוניברסיטאות.

על סיפוני האוניברסיטאות השוקעות מתמעטים אנשי הצוות המוכשרים והמבטיחים. "בריחת המוחות" היא עובדה קשה ומעציבה. חוקרים צעירים מישראל נקלטים באוניברסיטאות מובילות בעולם, ומעטים מהם ישובו לישראל. ביליתי כמה שבתונים באוניברסיטאות בארה"ב, קנדה, גרמניה, סינגפור, סין ועוד. במחלקות רבות השפה השלטת היתה עברית. האוניברסיטאות בישראל לא יכולות למשוך מדענים חוזרים או להתחרות בתנאים המוצעים להם בחו"ל, ומאבדות את מיטב המדענים הצעירים.

רק שורה של צעדים מורכבים וקשים יוכלו לעצור את התהליך ההרסני. תידרש היערכות מחודשת של מערכת המכללות על ידי קישורן לאוניברסיטאות (תואר ראשון יינתן במכללות, ואילו האוניברסיטאות יוקדשו לתלמידי תארים מתקדמים ומחקר), איחוד מכללות למניעת

כפילות ולייעול, הסדרת תקציבי האוניברסיטאות תוך בחינה מדוקדקת של משמעות הנטל הפנסיוני, הקמת קרנות מיוחדות להשבת מדענים ישראלים והקפדה על רמת המחקר וההוראה, שתשיב את האוניברסיטאות למיקומים מכובדים בדירוגים בעולם. האקדמיה טובעת וקברניטיה ישנים: הם אינם מנסים לייצב את הספינה, לנוטה לחוף מבטחים או לרכוש לה אהדה ציבורית שתסייע בהצלה. האקדמיה המוחלשת מוכרת את גופה ונפשה בחיזור אחרי תורמים מפוקפקים, מחלקת תארים "מיוחדים" לתוכניות "מיוחדות" במחיר "מיוחד", ומנסה להתחרות באופן נואש במכללות על ידי הנמכת ספי קבלה, תנאי לימודים ודרישות אקדמיות. האקדמיה טובעת, ונראה כי הדבר אינו מטריד איש. הציבור הישראלי מפגין אדישות ואף שמחה לאיד מול אובדנם של "מגדלי השן" השנואים. הפוליטיקאים מתעלמים, בין השאר כי לחלקם חשבונות היסטוריים נוקבים עם אנשי האקדמיה והאינטלקטואלים שהצמיחה, ואפילו מנהיגי האקדמיה נואשו לנוכח האדישות הציבורית והפוליטית, ואולי יותר מכל — למול חוסר הישע של הטובעים עצמם.

פרופ' וימן מלמד בחוג לתקשורת באוניברסיטת חיפה.